

koztam a véleményről s eszembe jutott a szép mondás: jó helyen a jó szó sohasem árthat.

Hogy ez a böles mondás most is bevált, erről világosan az a jóságos felelet tanuskodik, a melyet a badeni belügyminiszterium titkári hivatalától kaptam, s a mely a következő: «A belügyi ministerium elnökségéhez f. é. május 5-kén kelt és benyújtott előterjesztésére magasabb rendelet folytán, ezennel értesítjük, hogy a vizirigók elejtésére állami alapokból kitűzött díjak Baden nagyhercezségében időközben eltöröltettek.»

A mint ez várható is volt, a vizirigók így Badenben a legfelsőbb hatóság részéről már védelembe fogadtattak, a miért minden szakértő hálás köszönettel adózik. Bárcsak mindennütt ott, a hol a vizirigó még a «rovottak» sorába tartozik e példa követésre találna s megnyerhetné a szoros védelmet, a melyre ez a mindinkább ritkuló madár azzal, hogy többet használ, mint a mennyit árt s a haltenyésztést sok károsító állattól megóvjva, teljes mértékben reá is szolgál.

A vonulási röpkedés sebessége és magassága.

(Levél a M. O. K. főnökéhez)

Helgoland 1894 aug. 6.

Igen tisztelt kartárs úr!

Engedje meg, hogy bár elkésve is, köszönetet mondjak az «Aquila» I/II. füzetének szives megküldéséért. Kiváló öröömre szolgált szerény nevemet a M. O. K. tiszteleti tagjainak sorában olvashatni, fogadja a magas kitüntetésért úgy ön, mint az összes illetékesek hálás köszönetemet.

Nagy érdeklődéssel olvastam kitünő dolgozatát a fecske tavaszi vonulásáról, kivált a néhánha kifejtett legnagyobb röpkedési sebességet tárgyaló adatot, mert bár másodpercenkénti 65 méter haladás, csak alig valamivel tesz ki többet két harmadnál, mint az általam a *Sylvia svecica* tavaszi vonulási sebességéről publicált adat (óránként 45 földirati mértföld), mégis jelen-

gar manche von euch in's Gras beissen müssen», dachte ich und dabei an das hübsche Sprüchwort «ein gutes Wort am rechten Ort kann niemals schaden!» Wie glänzend sich dasselbe auch diesmal bewahrheitete, erhellt aus dem gütigen Antwortschreiben des «Sekretariat Grossherzoglichen Ministeriums des Innern» vom 11. d. M., welches ich hier anfüge: «Auf Ihre an Se. Excellenz den Herrn Präsidenten des Gr. Ministerium des Innern gerichtete Vorstellung vom 5. Mai d. J. setzen wir Sie zu Folge höheren Auftrages hiermit in Kenntniss, dass die Bewilligung von Prämien aus Staatsmitteln für die Erlegung von Wasseramseln im Grossherzogthum inzwischen aufgehoben worden ist». Wie zu erwarten, haben die ohnehin bedrängten Wasserschwätzer also auch in Baden Seitens der höchsten Behörde bereits den so nöthigen Schutz gefunden, wofür gewiss alle Fachkenner dankbare Anerkennung fühlen werden. Möchte dieses heilsame Vorgehen doch überall Nachfolge finden, wo der Wasserschwätzer etwa noch zu den «Geächteten» zählt und allenthalben strenge Schutzmassregeln die Existenz eines seltener werdenden Vogels sichern, der erwiesenermassen unendlich mehr nützt als schadet und als Vertilger von Schädlingen der Fischbrut gerade besondere Schonung verdient.

Geschwindigkeit und Höhe des Zugfluges.

(Brief an den Chef der U. O. C.)

Helgoland, 6. Aug. 1894.

Geehrtester Herr College!

Erlauben Sie mir meinen etwas verspäteten Dank auszusprechen für die so liebenswürdige Zusendung von «Aquila» I. U. O. C., besonders aber hat es mich erfreut meinen bescheidenen Namen der so glänzenden Reihe der Ehrenmitglieder der «Ungarischen Ornithologischen Centrale» beigefügt zu sehen, und spreche ich meinen aufrichtigen Dank Ihnen, sowie allen Beteiligten für diese hohe Auszeichnung aus.

Ganz ausserordentlich hat mich Ihre ausgezeichnete Arbeit über den Frühlingzug der Schwalbe interessiert, insbesondere Ihre Angabe betreffs der äussersten zeitweilig entwickelten Fluggeschwindigkeit derselben, denn wenn 65 Meter in der Secunde auch nur etwas über $\frac{2}{3}$

tekenyen nagyobb annál a sebességnél, melyet a tudományos világ ma még általában elfogadni hajlandó. De én nem kételkedem, hogy vad madárfajoknak a jövőben is folytatott megfigyelése mindazt igazolni fogja, a mit én a «Vogelwarte»-ben kimondottam s a mi talán már meg is történt volna, hogy ha az angol CRAWFORD OSWALD tartózkodott volna attól, hogy a vad gerliczének Anglia és Portugál közötti vonulási sebességéről észleleteit közzétegye. Ő azonban csak annyit mond, hogy az eredmény oly meglepő nagy volt, hogy le sem merte írni. Én azonban fel fogom őt kérni adatainak közzétételére. [ALFRED NEWTON, Dictionary of Birds, p. 566].

A fent említett kékbegy költött ugyan már Meklenburgban és Kelet-Frieslandban is, mint ezt megbízható forrásokból tudjuk; de egyes ilyen kivételes esetek önmagukban véve mit sem bizonyítanak azon általános ismert tényen alapuló állításom ellen, hogy a fenti madárfaj afrikai téli szállásairól való hazavonulása közben Helgolandig sehol sem pihen meg; de ezenkívül e két pont földirati fekvése a sarkmagasság — Polhöhe — tekintetében oly jelentéktelen eltérést mutat, hogy mindössze is csak egy 15 percznyivel hosszabb tartamu repülésről lehetne szó. Stettinre és egész Németországra nézve e kékbegy megezáfolthatlanul a legritkább s csak helylyelközzel észlelt jelenség, mely állítás Közép-Németországra nézve csak nem régiben nyert megerősítést dr. REY és SCHLÜTER VILMOS urak hozám intézett leveleiben, melyek szerint előbbi Lipcse környékén a kékbegy tavasszal sohasem, őszszel azonban rendszeren észlelte, s hasonlóképen SCHLÜTER úr soha sem találta azt hosszas praxisa alatt Halle környékén tavasszal, ellenben őszszel néhány darab rendszeren kezeihez jutott. S JÄCKEL szerint Bajorországban is csak igen ritka jelenség.

NEWTON A. említett munkájában továbbá az az állításom is jelentékeny támasztékot, sőt mondhatni teljes beigazolást nyert, melyet a vonulási repülés magasságára nézve hangoztattam, s mely szintén erős fejcsóválásokkal fogadtatott. NEWTON A. az 563 lapon több, leg-

Aquila.

der von mir der *Sylvia suecica* während ihres Frühlingszuges angerechnete Fluggeschwindigkeit von 45 geographischen Meilen in der Stunde beträgt, so ist dies doch ein bedeutendes hinaus über das, was man in dieser Frage im allgemeinen gelten zu lassen geneigt ist — ich zweifle jedoch nicht im geringsten, dass fortgesetzte, an wilden Vögeln gemachte Beobachtungen, vollauf das von mir in der Vogelwarte gesagte bestätigen werden, was vielleicht schon geschehen wäre, wenn der Engländer OSWALD CRAWFORD sich nicht gescheut hätte das Ergebniss seiner Berechnung über die Schnelligkeit des Wanderfluges der Turteltaube von England nach Portugal bekannt zu geben, er sagt nur es sei ein so überraschend Grosses gewesen, dass er zögerte es nieder zu schreiben — ich werde aber den Herrn um Mittheilung bitten. [ALFRED NEWTON, Dictionary of Birds. p. 566.]

Nach durchaus zuverlässigen Angaben soll obiges Blaukehlchen nun zwar in Mecklenburg und Ostfriesland vereinzelt gebrütet haben, solche ganz ausnahmsweise Fälle beweisen an und für sich nichts gegen meine auf die allgemeine Thatsache des Nichtrastens des Vogels zwischen seinem afrikanischen Winterquartier und Helgoland basierten obige Angaben, ausserdem ist aber auch die Polhöhe dieser beiden Punkte nur eine so bedeutend geringere, als die Helgolands, dass es sich nur um einen etwa 15 Minuten längeren Flug handelt.

Für Stettin und ganz Deutschland bleibt dies Blaukehlchen unumstreitlich im Frühjahr eine höchst seltene immer nur ganz vereinzelt auftretende Erscheinung, was mir kürzlich noch für das mittlere Deutschland brieflich durch Dr. REY und Herren WILH. SCHLÜTER bestätigt worden; indem Ersterer dasselbe bei Leipzig im Frühjahr niemals, wohl aber im Herbst angetroffen; gleicherweise hat Herr SCHLÜTER während seiner langen Praxis den Vogel bei Halle nie im Frühjahr angetroffen, im Herbst jedoch vereinzelt in Händen gehabt.

So ist es ja auch nach JÄCKEL in Bayern eine sehr seltene Erscheinung.

Des Weiteren hat die von mir in der Vogelwarte ausgesprochene Ansicht über die Höhe des Wanderfluges der Vögel, die gleichfalls mit bedenklichem Kopfschütteln aufgenommen worden, in dem genannten Werke A. NEWTONS eine bedeutende Stütze, wenn nicht vollständige Bestätigung gefunden. A. NEWTON führt daselbst

inkább amerikai csillagvizsgálótól eredő, valóban meglepő észleleteit közli, kik a Nap és a Hold megfigyelése közben kisebb-nagyobb madárcsapatokat láttak teleszkópjaiak lencsési előtt különböző magasságokban elvonulni. Legelőször TENNANT úr látott 1875 szeptember 23-án Indiában a nap vizsgálása közben madarakat, alighanem kányákat (Milvus), a Nap korongja előtt elvonulni, melyek közül a legtávolabbiak megbízható becslés szerint 18000 láb, a legközelebbieket pedig teljes 6000 láb magasan voltak. — Továbbá SCOTT W. E. D. 1880 október 19-én éjjel Prince Town-ban (New-Yersey, Amerika) holdmegfigyelés közben nagy tömeg vonuló madarat látott a hold korongja előtt; a számítás kimutatta, hogy e madarak 6000—12000 láb magasságban repültek.

S ugyancsak New-Yerseyben CHAPMANN J. M. egy három óráig tartó holdvizsgálat alatt 262 madarat látott 1887 szeptember 3-án éjjel a holdkorong előtt elvonulni, melyből 233 darab számítás szerint 15000—15100 láb magasan repült. E megfigyelésnél kiválóan érdekes az, hogy az alacsonyabban levő madarak fölfelé repültek, mintha csak épen a legközelebbi szomszédságban szárnyra kapva, a vonulásuknak megfelelő magasságot még csak ezután akarták volna elérni.

Kis Helgolandomból egyelőre nincs sok jelenteni való; *Char. hiaticula* és *Tot. calidris*, mindkettő fiatal példányokkal nyitották meg július első hetében, kicsiny szétszórt csapatokban az őszi vonulást; velük jött néhány fiatal *Cuc. canorus* is. Sajnos az idő tartósan rossz, alig mulik el egy-egy nap eső nélkül, úgy hogy még a kis Sylviákra — pedig már itt volna idejük — sem számíthatunk.

Július 14-én a nálunk a ritkább jelenségek közé tartozó *Sterna anglica*-ból löttek itt 2 darabot; — 10 év óta az első eset.

Ha hoz az őszi valami érdekeset, nem fogom a hiradást elmulasztani, addig is vagyok szíves üdvözléssel kiváló tiszteletem kifejezése mellett

kész hive
Gätke H.

*

S. 563 die überraschenden Wahrnehmungen mehrerer, meist amerikanischer Astronomen auf, die während der Beobachtungen der Sonne, sowie des Mondes Vögel in grösserer oder geringerer Zahl in verschiedenen Erhebungen durch den Fokus ihrer Telescope ziehen sahen. Zuerst ist es ein Herr TENNANT, der in Indien am 23. September 1875, während Beobachtungen der Sonne Vögel, anscheinend Milane, vor der Sonnenscheibe vorüberflogen sah, von denen die Fernsten nach sicherer Schätzung 18000 Fuss hoch, die nächsten aber völlig 6000 Fuss hoch gewesen seien. Weiter sah Herr W. E. D. SCOTT während der Nacht des 19. Okt. i. J. 1880 in Prince-Town, New-Yersey, Amerika, im Laufe einer Mondbeobachtung grosse Zahlen auf dem Zuge begriffener Vögel vor der Mondscheibe vorüberfliegen; eine Berechnung ergab, dass diese Vögel in einer Höhe von 6000—12000 Fuss flogen.

Und wiederum sah Herr J. M. CHAPMANN ebenfalls in New-Yersey, während einer dreistündigen Mondbeobachtung am Abend des 3. Sept. 1887, 262 Vögel vor der Mondscheibe vorüberziehen, von denen nach Berechnung 233 in Höhen von 15000—15100 Fuss flogen, wobei die Beobachtung ganz besonders interessant ist, dass die niedrigeren dieser Vögel *aufwärts* flogen, als ob sie aus der nächsten Nachbarschaft aufsteigend, erst die entsprechende Höhe für Fortsetzung ihres Wanderfluges zu erreichen im Begriff gewesen wären.

Vom kleinen Helgoland ist vorläufig wenig zu berichten, *Char. hiaticula* und *Tot. calidris*, in beiden Fällen junge Vögel haben in der ersten Woche des Juli in zerstreuter Weise den Herbstzug eröffnet — begleitet von zerstreuten jungen *Cuc. canorus*. Leider ist das Wetter andauernd so ungünstig, selten vergehen 24 Stunden ohne Regen, dass auch nicht auf zeitgemässe kleine Sylvien gerechnet werden kann.

Von den hier zu den selteneren Erscheinungen zählenden *Sterna anglica* wurden am 14. Juli zwei hier vorgekommene Stück erlegt — seit etwa zehn Jahren der erste Fall.

Bringt der Herbst Interessantes, so werde ich nicht ermangeln zu berichten — bis dann mit bestem Gruss

Ihr hochachtungsvoll ergebener
H. Gaetke.

*

A mi agg mesterünknek fönebb közölt és szerfölött érdekes közleményéhez bátorkodom még a következő észrevételeimet hozzáfűzni.

Az én meghatározásom szerint a füsti fecske legsebesebb röpkülése 65 méter másodpercenként, JACKSON James ellenben — a Prometheus 1893-ki évfolyamában — 67 méterre teszi azt. Ugyan ő a pelikánra nézve a másodpercenkénti sebességet 15·65 méterig, a fürjre nézve pedig 17·80 méterre teszi. Folyó évi szeptember havi megfigyelésem megerősíti a füsti fecskére nézve a csákyói megfigyelés helyességét, — a mi azonban nem zárja ki, hogy a nagy távolságra való vonulás sebessége több ne legyen.

A mi a vörös csillagú svéd kékbegyét illeti, melynek vonulási sebessége állítólag óránként 45 földrajzi mérföld, GÄTKE ezt a feltevést arra a körülményre alapítja, hogy ennek a madárnak vonuló csapatait Közép-Európában még sehol sem figyelték meg, miért is vonulási végső pontjául egyrészt a Felső-Nilus-t, másrészt Helgolandot kell felvennünk, melyek között ez a madár pihenés nélkül közlekednék. És valóban, addig, míg mi e madárnak vonuló, vagy pihenő csapataira e két végső határpont között reá nem akadunk, addig GÄTKE feltevését és számítását helyesnek kell tartanunk; annyi is inkább, mivel KOLUBATOVIČ tanárnak Spalatóból való megfigyelése, mely a *sueccica* alakra nézve a tömeges vonulást alapítja meg, (in litt.) kiigazított, a mennyiben az t. i. a fehéresillagos kékbegyre vonatkozik.

A mi pedig a vonulás magasságát illeti, arra vonatkozólag a füsti fecske tavaszi megérkezését tárgyaló cikkben BUDA ÁDÁM megfigyelését érintettem, a mely szerint a vonuló fürjnek pihenő csapataira a Retyezát-hegységnek törpefenyő régiójában ráakadt, a miből következik, hogy ez a madár a havasokat átröpüli, a mi a RADDE tételének a hegységek kikerüléséről ellentmond; még inkább ellentmond annak PASTUCHOW megfigyelése épen *Kaukasusban*, a melyre nézve RADDE az állítólagos kitérést fektette. PASTUCHOW-nak a *Chalaza* megmászása alkalmával — Globus, LXII. kötete — szerzett megfigyelése szerint voltak:

10,000 láb magasságban pihenő fürjek,
11,648 láb magasságban, a jégár felett vonuló fürjek,
12,824 láb magasságban a Katsu csúcsa felett darvak,

Den vorstehenden hochinteressanten Ausführungen unseres Altmeisters, wage ich noch folgende Bemerkungen beizufügen.

Ich habe den rapidesten Flug der Rauchschwalbe auf 65 Meter pro Secunde bestimmt, JAMES JACKSON — Prometheus 1893 — giebt dagegen 67 M. an. Derselbe bestimmt für den Pelikan bis 15·69 M., für die Wachtel 17·80 Meter pro Secunde. Meine Beobachtungen im September l. J. bestätigen für die Rauchschwalbe die Richtigkeit jener von Csákyó — pro Secunde 20 Meter — was jedoch nicht ausschliesst, dass der vollentwickelte Zugflug auf grosse Distanz ein noch viel flüchtigerer ist.

Was nun das schwedische Blaukehlchen anbelangt, dessen Zugflug per Stunde 45 geographische Meilen betragen soll, so schöpft GAETKE diese Voraussetzung aus dem Umstande, dass ziehende Scharen dieses Vogels in Mittel-Europa noch nicht beobachtet wurden, mithin die Endpunkte für den Zugflug einerseits der Nil, andererseits Helgoland sind, zwischen welchen der Vogel ohne Rast verkehren soll. Und in der That, so lange wir ziehende, oder rastende Scharen dieses Vogels nicht zwischen den beiden Endpunkten vorfinden, muss GAETKE's Voraussetzung und Berechnung gelten, umsomehr, als auch eine Beobachtung von Prof. KOLUBATOVIČ in Spalato, welche die Form *sueccica*, als in Menge ziehend anführt, in litt. als auf das weissternige Blaukehlchen bezüglich rectificirt wird.

Was die Höhe des Zugfluges anbelangt, so habe ich im Artikel über den Frühlingszug der Rauchschwalbe — Aquila I, II — die Beobachtung ADAM VON BUDA's angeführt, welche sich darauf bezieht, dass rastende Scharen der ziehenden Wachtel in der Krummholzregion des Retyezat-Gebirges angetroffen wurden, woraus folgt, dass dieser Vogel das Hochgebirge überfliegt, was dem von RADDE aufgestellten Satze widerspricht; und noch vielmehr die Beobachtungen von PASTUCHOW, dazu eben im Kaukasus, wo RADDE ein Ausweichen beobachtet haben will. PASTUCHOW's Beobachtung ergiebt gelegentlich der Besteigung des Chalaza — Globus, Bd. LXII. — bei:

10,000 Fuss rastende Wachteln;
11,648 Fuss über den Gletscher ziehende Wachteln;
12,824 Fuss ober der Spitze des Katschu Kraniche;

12,740 és még 2000 lábnyira a Kostudi-Kort csúcsa felett darvak,

14,014 láb magasságban a Datah-Kort felett három csapat daru stb.

Én magam 1868-ban Mező-Záhon az érkező *Podiceps cristatus* csapatát figyeltem meg, mely rendkívül nagy magasságban valóban csak egy kis pontocskának látszott, majd fokozatosan kigyózó vonalban lejjebb bocsátkozott, míg végre halálra kifáradva lecsapott.

Ezek bizonyára mind bizonyítékok GÄTKE adatainak helyessége mellett.

Herman Ottó.

A szakállas saskeselyű (*Gypaetus barbatus*, Linn.)

Írta: CZYNK EDE.

Én írjak a saskeselyűről! Midőn azon a ponton állok, hogy papírra kellene biznom azt a keveset, melyet egy évtized alatt e daliás madár életmódja felől ellesnem sikerült, nagyon is érzem tollam gyengeségét. Félek tőle, hogy ismétlésekbe esem, ha mindazt újból elmondom, a mit már egyszer a «Comité für Ornith. Beobachtungsstationen in Oesterr.-Ungarn» «Jahresbericht»-jeiben, a «*Neue Deutsche Jagdzeitung*» s Tschusi lovag «*Ornith. Jahrbuch*»-jában volt alkalmam a nyilvánosságnak átadni. És mégis szívesen teszem. Ösztökél az előszeretet is, melylyel e mardárfajjal régtől fogva foglalkozom, másrészt pedig kedves kötelességet vélek teljesíteni, ha mint magyar kutató és magyar ornithologus a Magyar Madártani Központ folyóirata számára, új adatokkal kibővítve, mindazt összefoglalólag feldolgozom, a mit ezen, mintegy az özönvízelőtti kihalt faunából vissza maradt, a Svaiczban már majdnem csak a mondában élő, s általában kihaló félben levő daliás madárfaj életéből ellesnem sikerült.

Körülbelül egy évtized mult el azóta, mint már fennebb is említém, mikor először feltettem magamban, hogy a saskeselyűt, melyet addig csakis kitömött állapotban láttam Brassóban, barátom s az ornithológiában mesterem HAUZMANN VILMOS-nál, kint tanyáján, élve is tanulmányozni fogom.

1883. október havában kerültem Fogarasra,

12,740 und noch 2000 Fuss über der Spitze Kostuch-Kort, Kraniche ;

14,014 Fuss drei Scharen Kraniche über dem Datah-Kort. u. s. w.

Ich selbst habe im Jahre 1868 zu Mező-Záh eine Schar von ankommenden *Podiceps cristatus* beobachtet, welche in ungeheurer Höhe wirklich nur als Pünktchen erschien, nach und nach serpentinenartig tiefer kam und endlich todtmüde einfiel.

Dies sind gewiss Beweise für die Richtigkeit der Angaben GAETKE'S.

Otto Herman.

Der Bart- oder Lämmergeier (*Gypaëtus barbatus* Linn.)

VON EDWARD VON CZYNK.

Ich soll über den Bartgeier schreiben! Fast scheint es mir als sei meine Feder zu schwach, das Wenige welches ich über diesen reckenhaften Vogel weiss, welches ich in einem Decennium gesammelt, dem Papier anzuvertrauen. Es hiesse «Eulen nach Athen tragen», wollte ich all' das wiederholen, was ich bereits vor Jahren, sowohl in den «Jahresberichten des Comité für Ornithologische Beobachtungsstationen in Oesterreich-Ungarn», in der «Neuen Deutschen Jagdzeitung» und in Victor Ritter von Tschusi zu Schmidhoffen's «*Ornithologischem Jahrbuch*» veröffentlicht habe. Und trotz alledem, ist es mir nicht nur recht wieder über ihn zu berichten, sondern eine angenehme Pflicht bei dem ersten Erscheinen der Berichte des «Ungarischen Ornithologischen Centrums», als ungarischer Forscher und Ornithologe, nach bestem Wissen und Gewissen, all' das zu wiederholen und dem Alten Neues hinzufügen, was ich über den Bartgeier, diesen, fast scheint es einer vor-sündfluthlichen Zeit angehörigen, in der Schweiz stets mehr und mehr der Sage angehörenden, allenthalben auf dem Aussterbe-Etat stehenden, reckenhaften Vogel weiss und beobachtet habe.

Wie bereits Eingangs erwähnt, ist schon ein Jahrzehnt in's Meer der Ewigkeit gesunken, seit ich es mir zur Aufgabe gestellt, den früher nur im ausgestopften Zustand, bei meinem Lehrer und späteren Freund WILHELM HAUSMAN in Brassó gesehenen *Gypaëtus barbatus* lebend und in seinem Heim zu beobachten.

Im Oktober des Jahres 1883 kam ich als Amts-